Rudolf Steiner

Objavljeno u časopisu Upoznaj sebe tijekom 1931. i 1932.
Tri predavanja održana u Dornahu iz cjeline GA 223

GODIŠNJI TOK KAO PROCES DISANJA ZEMLJE I ČETIRI VELIKA PRAZNIKA

O godišnjim svetkovinama	strana 1
Letnje i zimske svetkovine starih vremena	strane 6 i 9
Duhovni impulsi u prirodnom toku godine	strana 13

O godišnjim svetkovinama

— Preaavanje Rudolfa Steinera 31. marta 1923 —*

Dobro je u vreme, kad. naša duša stoji pred velikim svetkovinama, setiti se smisla tih godišnjih svetkovina na osnovu saznanja o duhovnim celinama sveta. Želio bi da to učinim objašnjavajući vam na osnovu cele Zemljine konstitucije, kako su se u toku dugih vremena uticajem duhovnog saznanja utvrdile godišnje svetkovine. Ali, ako u vezi s takovim stvarima govorimo o Zemlji i njenim činjenicama, mora nam biti jasno, da Zemlju ne smemo shvaćati kao puki sastav od kamenja i mineralija, kako na nju gleda mineralogija i geologija. Tad moramo na nju gledati kao na živi organizam, koji ima dušu i koji svojim unutarnjim snagama izbija bilje, životinje i ljude, u koliko su fizi-

* Po stenografskim zapiscima, koje nije pregledao autor.

čka bića. Tako te ćemo mi, govoreći o Zemlji s ovoga ovde gledišta, pribrojiti njenom biću sve živo, sva telesa s dušom, koja se na njoj nalaze. I nadalje se dešava nešto, što ću sada razložiti. Znate i sami da Zemlja sa svim svojim bićima, — pogledajte samo biljni pokrov Zemljin, — potpuno menja svoj lik, menja tako reći svoju fizionomiju, s kojom ona gleda u svetski prostor. Kad god proteče godina, Zemlja izgleda opet onako, kako je izgledala godinu dana pre. Treba da se samo setite da je sada koncem marta 1923 otprilike takovo vreme, da tako klijaju biljke, da su takove životinjske pojave, da je Zemlja u svom razvoju otprilike opet onakva, kakva je bila koncem marta 1922.

Sad ćemo to kolutanje Zemljino posmatrati kao neku vrstu velikog disanja Zemljinog u njenoj vaseljenskoj okolini. Možemo shvatiti još i druge procese, koji se odigravaju na Zemlji i oko Zemlje, kao neku vrstu disanja. Možemo govoriti i o nekom dnevnom disanju Zemlje. No mi ćemo sada tok godine u velikom pogledati kao neki silni Zemljin proces disanja. Pri tom Zemlja naravno ne izdiše i udiše vazduh, nego one sile, koje n. pr. deluju u biljnoj vegetaciji, sile koje u proleće iz Zemlje izgone biljke, koje se u jesen opet povlače u Zemlju, daju da zeljani delovi biljke svenu i konačno one ukoče biljni rast.

Dakle, kako je rečeno, to nije disanje vazduha, o čemu govorimo, nego udisanje i izdisanje sila, o kojima dobivamo delimičnu predstavu, kad pogledamo rast bilja u toku jedne godine. Pogledaćemo našim duševnim okom taj godišnji proces disanja Zemlje.

Posmotrimo najpre vreme, kad je Zemlja u tako zvanom zimskom sunčevom obratu, u poslednjoj trećini decembra po našem današnjem računanju godine. U to doba moramo gledati na disanje Zemlje tako, kako gledamo na ljudsko disanje plućima u času kad čovek udahne, kad je vazduh u njemu i čovek ga u sebi preradjuje, kad dakle dah u sebi zadrži.

Tako Zemlja u sebi ima sile, za koje sam upravo rekao da se izdišu i udišu. Te sile drži ona u sebi koncem decembra. A šta se tada dešava sa Zemljom mogu Vam ovako shematski nacrtati. (Ovde se moramo odreći reprodukcije odnosnih skica u bojama). Zamislimo Zemlju. To disanje možemo posmatrati uvek samo na jednom delu Zemlje. Mi promatramo onaj deo Zemlje, na kojem sami stanujemo. Na protivnoj strani Zemlje usiovi su upravo obrnuti. Disanje Zemlje moramo zamisliti tako, da ona na jednoj strani izdiše, a na protivnoj udiše. No ne treba da se na to osvrćemo.

Zamislimo decembar. Zemlja je potpuno udahnula. Skupila je u sebi sile, o kojima sam govorio malo pre. U tom času godine može se reći o Zemlji da je ona svoju dušu sasvim usisala. Jer sile, o kojima sam govorio, duša su Zemljina. Dakle koncem decembra drži Zemlja svoju dušu sasvim u sebi. Ona ju je sasvim usisala, kao što čovek, kad udahne drži vazduh sasvim u sebi,

U to se doba s pravom stavlja rodjenje Isusovo, jer tad Zemlja ima tako reći u sebi svu snagu svoje duše. I radjajući se u to doba, radja se Isus iz Zemljine snage, koja nosi u sebi svu Zemljinu dušu. A duboki smisao spajali su posvećeni, koji su - da tako velim - još bili dostojni starog posvećenja, u vreme misterija na Golgoti, s naziranjem, koje stavlja rodjenje Isusovo u to vreme Zemljinog udahnuća, u vreme kad Zemlja drži u sebi dah.

Ti su posvećeni govorili otprilike ovo što sledi. Kad se u staro vreme, još kad su stajali hramovi posvećenja haldejske i egipatske kulture, govorilo o onom biću, koje predstavlja bit Sunca, i kad se htelo znati, šta ina da kaže zemaljskim ljudima to visoko sunčano biće, tad se stvaralo izvesno naziranje o tom govoru visokog sunčanog bića. Ljudi nisu posmatrali izravno duhovnost sunčanog svetla. Oni su gledali tu svetlost Sunčevu, kako se odrazuje sa Meseca. Upravljajući pogled na Mesec videli su oni pomoću starog, vidovitog duševnog oka dok su ih polevali talasi Mesečeve svetlosti, očitovanja svemirskog duha. Više na spoljašnji način nalazio se smisao tog objavljenja, i to posmatranjem konstelacije Meseca prema slikama zvezda stajačica i prema planetima.

Tako su ljudi posmatrali u haldejskim i naročito u egipatskim misterijama noću kako se odnose svezde pre svega prema prilivu Mesečeve svetlosti. I baš tako kako čovek čitajući iz slova na listu svoje artije razumeva smisao napisanoga, tako se nekoć gledalo kako je stajao prema prilivu Mesečeve svetlosti Ovan, Bik, kako Venera, kako samo Sunce i t. d. A iz medjusobnog odnosa zveždja i zvezda, naročito iz njihove orijentacije usled priliva Mesečeve svetlosti,

pročitavali su ljudi šta je nebo htelo reći, Zemlji. To se onda izrazilo rečima. A prema smislu tih reči, mora se reći: U tom su smislu tražili stari posvećeni, šta je htelo da kaže zemaljskim ljudima biće, koje je docnije nazvano Hristom. Na to su pazili oni stari upućeni, šta su mogle zvezde, u odnosu prema Mesecu, reći zemaljskom čoveku.

Ali sad, kad se je približavao misterij na Golgoti, tad su se uvelike metamorfozirale duhovno-duševno sve misterije. Tad rekoše najstariji od tih upućenih svojim učenicima: Sad dolazi doba, kad se više ne će smeti konstelacija zvezda svoditi na talase Mesečeve svetlosti. Od sada će drukčije govoriti vaseljena zemaljskim ljudima. Sunčevu svetlost valja posmatrati izravno. Valja da poglede, kojima saznajemo duhovno, prenesemo od objavljenja Mesečevih k objavljenjima Sunčevim.

Ta sad nauka započeta u misterijama, proizvela je silan utisak na one ljude, koji su se još brojili medju posvećene starijih vremena u epohi golgotskog misterija. I s tog gledišta prosudjivali su ti posvećeni golgotski misterij. Ali oni rekoše: Nešto je moralo u život Zemljin upasti, što može da proizvede taj prelaz od Meseca k Suncu. I tako su oni došli do kosmičkog značenja rodjenja Isusova.

Oni su držali da je rodjenje Isusovo sa Zemlje dalo impuls, da se više ne smatra Mesec tako reći univerzalnim regentom nebeskih pojava, nego samo Sunce. No oni rekoše da dogadjaj, koji pada amo, mora biti naročite vrsti A tu su naročitost oni zaključivali po tom, što su počeli razumevati unutarnji smisao toga zemaljskog dogadjaja u poslednjoj trećini meseca decembra, u vreme, koje mi sada zovemo Božićem. Oni si rekoše: Sve se mora svesti na Sunce. Ali Sunce može da deluje na Zemlju svom snagom samo onda, kad je Zemlja svoje snage izdahnula. U vreme Božića ona ih je udahnula, ona ih drži u sebi. Ako se Isus rodi u to doba, tad se on rodio u jedno doba, kada Zemlja na neki način ne govori s nebom, kada je Zemlja svojim bićem sasvim povučena u sebe. Tu se Isus radja u vreme kada Zemlja osamljeno koluta kroz kosmički prostor, a da ne diše dahom tako da taj dah bude prožiman valovima sunčane snage, prožiman svetlošću. Na neki način Zemlja u to vreme svoje duhovno nije pružila kosmosu, nego ga je zadržala u sebi, usisala u se. Isus se rodio na Zemlji u jedno doba, kada je Zemlja osamljena prema kosmosu.

Osetite taj kosmički osećaj, na kome se temelji takovo proračunavanje. I sad sledimo Zemlju dalje tokom godine do onoga vremena u kojem se sada nalazimo. Sledimo Zemlju po prilici do časa proletnog ekvinokcija, do konca meseca marta. Shematski bi se to ovako nacrtalo. —

Zemlja je upravo u izdisanju. Duša je još napola u Zemlji. Kao uzbibani valovi struje duševne sile Zemljine u kosmos. Ako je snaga Hristovog impulsa od decembra bila sasvim blisko vezana s dušom Zemlje, sada nalazimo kako je taj Hristov impuls sledeći valove Zemljine duše počeo da obavija Zemlju. To, što kao hrišćanstvom prožeto zemaljski-duševno struji u duhovni kosmički prostor, susreće se sa snagom samoga Sunca. I nastaje predstava: Sad eto počinje Hristos, koji se je sa Zemljom duševno u decembru povukao u nutrinu zemaljsku da bi bio odvojen od kosmičkih uticaja, pružati svoje vlastite snage. U izdisanju Zemlje pruža ih on sunčanome, što će ga primiti, koje mu zrači ususret. Dolazimo do ispravne shematske slike, ako sunčano nacrtamo kao nešto, što se spaja sa snagom Hristovom, koja zrači sa Zemlje u kosmos. Hristos deluje sa sunčanim snagama u vreme Uskrsa. Uskrs dakle pada u vreme kad Zemlja izdiše. Ali ono, što se tu dogadja, ne sme se odnositi na Mesečevo svetlo, koje vraća sunčano, nego se mora dovesti u vezu sa samim sunčanim.

Odatle potiče to te se Uskrs stavio u prvu nedelju iza proletnog ekvinokcija i punog Meseca, koji sledi iza proletnog ekvinokcija. I čovek bi osećajući to morao reći na pogled uskrsnog vremena: Ako sam se sjedinio s Hristovim snagama, tad i moja duša sa snagama izdisanja struji u kosmičku daljinu primajući sunčanu snagu, koju Hristos sada sa Zemlje privodi ljudskim dušama, kao što ih je pred golgotskim misterijem tim dušama privodio iz kosmosa.

Kad su se, u vreme dok su se najvažniji dogadjaji na Zemlji svodili na Mesečevu svetlost, odredjivale svetkovine, tad se je to zbivalo prema onome, što se u prostoru moglo promatrati, — prema odnosu Meseca k zvezdama. Čovek je sricao smisao što ga je Logos upisao u prostor da bi od-

redio svetkovine. Ako pogledate na koji način se ustanovljuje Uskrs, kako ga sada imamo, videćete da odredjivanje po prostoru siže do one tačke, na kojoj se može reći: Sad je prvi pun Mesec iza ekvinokcija. Dotle je sve bilo u prostoru. Sad se izilazi iz prostora: Nedelja iza proletnog punog Meseca. To je nedelja, koja nije opredeljena prostorom, nedelja odredjena ciklusom godišnjeg toka onako, kako dani u sedmici slede jedan iza drugoga: subota, nedelja, ponedeljak, utorak, sreda, četvrtak, petak, subota, - uvek u toku. Sad izlazimo iz prostora prelazeći od prostornog odredjivanja Mesečeve konstelacije sasvim vremenskom toku nedelja u ciklusu godine.

To je bilo ono drugo, što se osetilo u starim misterijama, t. j. da su se ona odredjivanja odnosila na kosmički prostor i da se je misterijem na Golgoti izašlo iz kosmičkog prostora u vreme, koje samo po sebi nije više stajalo u odnosu prema prostoru. Čovek je na neki način istrgnuo ono, što je dovodio u vezu s duhom, iz čisto prostornog. To je bio ogroman korak prema duhu.

Podjemo li u toku godine, moglo bi se reći, dalje u smeru izdisanja, tad ćemo u junu naći treće stanje Zemlje. Zemlja je na onome mestu, koje sada promatramo, sasvim izdahnula. Sve duševno izlilo se van, dalo se kosmičkom prostoru, natopilo se snagom Sunca i snagom zvezda. Hristos koji je vezan s dušom Zemlje, sjedinjuje i svoju snagu sa snagom zvezda i sa snagom Sunca, koje struje u duhovnome Zemlje, što se otvorilo prema svemiru. Ivanj-dan je. Zemlja je sasvim izdahnula. U vanjskoj fizionomiji, kojom ona gleda u svemir, ona ne pokazuje svoju vlastitu snagu, kao što je pokazuje u doba zimskoga obrata. Sad Zemlja pokazuje na svojoj površini reflektirane snage zvezda, Sunca, svega onoga što je kosmički izvan nje.

Stari su posvećeni, osobito u severnim delovima Evrope, živo osećali unutarnji smisao i duh vremena za vreme našeg meseca juna. Osećali su svoju vlastitu dušu, koja se u to vreme zajedno sa dušom Zemlje otvara svemirskim daljinama. Osećali su kao da u to vreme ne žive u zemaljskome već u svemirskome. Pred svim ostalim stvarima, oni su si rekli ovo: Mi sada živimo sa svojom dušom u kosmičkim daljinama, živimo sa Suncem, živimo sa zvezdama, a ako svoj pogled bacimo natrag na Zemlju, koja se je napunila biljem što raste i buja, koja je rodila svakakve životinje, tad u bujanju bilja, u cveću, koje razvija boje i blešti bojama, u insektima, koji vrve amo i tamo, u pticama, koje krstare vazduhom svojim različitim šarenim perjem, u svemu tomu vidimo kako sa Zemlje u zrcalnoj slici struji ono, što primamo u svoju dušu kad napuštamo Zemlju. Tad, kada se spajamo s izdišućim dahom, da bi onda živeli kosmički a ne zemaljski. A i ono, što se tu na hiljadu različitih načina šareno i bujno pokazuje kako raste u svemirski prostor, to je po suštini isto. Samo je to refleksija, snaga koja se reflektira, dok izravnu snagu nosimo mi u našim ljudskim dušama.

Tako su osećali oni ljudi, koji su bili inspirisani na mestima posvećenja i naročito su razumeli svetkovinu letnog obrata sunčanog.

Vidimo dakle da je blagdan Uskrsa stavljen u veliki dah Zemlje prema kosmosu.

Ako prosledimo taj dah još dalje dolazimo konačno do onoga stanja, koje nastupa koncem septembra. Izdahnute snage počinju se kretati opet natrag. Zemlja počinje opet udisati. Duša Zemljina, koja je bila izlita u kosmos, povlači se opet u unutrašnjost Zemlje. Ljudske duše opažaju u svojoj podsvesti ili u svojim vidovitim utiscima to udisanje Zemljine duševnosti kao procese u samima sebi. Ljudi, koji su bili inspirisani saznanjima posvećenja o takovim stvarima, mogli su si onda reći koncem septembra: Što nam je dao kosmos i što se spojilo s našom vlastitom duševnom snagom usled Hristova impulsa, puštamo sad da opet ističe u zemaljsko, ono zemaljsko, koje je celog leta služilo samo odrazu, što je bilo kao ogledalo kosmosa, vanzemaljskog kosmosa. No ogledalo ne propušta ništa od onoga, što je pred njim. Pa i Zemlja, pošto je leti ogledalo kosmičkoga, takodje je u svojoj nutrini neprozirna, ne propušta kosmičko, ne propušta zbog toga ni Hristov impuls u letno doba.

Tad mora Hristov impuls da na neki način živi u onom, što se izdiše. Sama Zemlja se pokazuje nepropusna za Hristov impuls. Ahrimaničke sile učvršćuju se u toj Zemlji nepropusnoj za Hristov impuls. A kad se čovek opet vraća sa silama primljenim u sebe iz izdahnutih zemaljskih sila, dakle i sa Hristovim silama, on uronjuje u Zemlju ahrimaniziranu.

Ali tada, u sadanjem vremenu Zemljinog razvoja, počevši od poslednje trećine 19 stoleća, ljudskoj duši koja uronjuje dolazi u pomoć iz duhovnih visina snaga Mihajlova. Ona kod tog vraćanja Zemljinog daha u Zemlju sama napada zmaja Ahrimana.

To su kao proročki unapred videli oni, koji su već i u starim misterijama duhovno razumeli tok godine. Oni su znali da u njihovo doba još nije došla ta tajna da snaga Mihajlova pomaže ljudskoj duši u času kad uronjuje. No oni su znali da će, ako se duše budu uvek iznova radjale, doći ta Mihajlova snaga, da će prilaziti u pomoć dušama zemaljskih ljudi. Tako su oni gledali na tok godine.

Prema tome ćete naći u kalendaru na osnovu stare mudrosti upisan 29. septembar, nekoliko dana iza jesenjeg izjednačenja dana i noći, Mihajlov dan. A Miholje je baš jednostavnim ljudima na ladanju naročito važno doba.

No Miholje je usled njegovog položaja u toku godine važno godišnje doba i za one, koji mogu da shvate ceo smisao naše sadanje zemaljske epohe. Hoće li čovek da se na ispravan način svesno postavi u sadanje doba on mora shvatiti da je u poslednjoj trećini 19. stoleća Mihajlova snaga, onako kako to mora biti za naše vreme, prihvatila boj sa zmajem, boj sa ahrimaničkim snagama. I čovek mora da se i sam uvrsti u smisao razvoja Zemlje i čovečanstva, kad s vlastitom svešću i na ispravan način sudeluje u tom kosmičko-duhovnom boju.

Čovek bi rekao: Miholjdan je bio do sada seljačka svetkovina, blagdan jednostavnog sveta. No vi znate, kakav ja smisao s tim vezujem. Taj blagdan je pozvan da iz saznanja celog smisla zemaljsko-kosmičkog godišnjeg disanja sve više i više postane svetkovina, koja nadopunja Uskrs. Jer tako će morati misliti čovečanstvo, koje će iznova i u duhovnom smislu razumevati život Zemlje.

Dok se zbivalo letno izdisanje Zemlje, ona je ahrimanizirana. Jao! kad bi u tu ahrimaniziranu Zemlju palo rodjenje Isusovo. Pre nego se opet završi tok godine i nadodje decembar, kad će se opet roditi Hristov impuls u oduhovljenoj Zemlji, moraju duhovne sile očistiti Zemlju od zmaja, od ahrimaničkih sila. I mora se spojiti Mihajlova snaga sa Zemljinim disanjem, koje struji u nju od septembarskog do decembarskog vremena. S tim disanjem se mora spojiti Mihajlova snaga, koja čisti i pobedjuje zloga Ahrimana, da bi na ispravan način mogao doći blagdan Božića i da bi se na ispravan način moglo zbiti rodjenje Hristova impulsa, koji onda dalje dozreva do početka izdisanja, do uskrsnog vremena.

Tako vidimo da se može reći: U božićnje vreme Zemlja je svoju dušu s velikim dahom godine primila u sebe. Radja se Hristov impuls u Zemljinoj duši, koju je Zemlja primila u sebe. Sa izdisanjem Zemlje prema proletnom vremenu struji on napolje u kosmos. I vidi snage zvezda, stupa s njima u medjusobno delovanje, ali ne tako više da stupa u odnos samo prostorno, nego vremenski, tako da se vremensko izdvaja iz prostornog.

Uskrs je prve nedelje iza proletnog punog Meseca. Čovek se sa svojom dušom u tom punom izdisanju diže napolje u kosmos, proniče se i prožima snagama zvezda, i sam prima i sa Zemljinim dahom dah sveta, prožima se snagama Uskrsa. A najviše stoji on posred toga, čim se počeo tako pronicati, o Uskrsu i za vreme Ivanja. A onda se mora vraćati sa Zemljinom dušom i ujedno svojom vlastitom dušom u Zemlju. Ali je upućen na to da uza nj stoji Mihajlo, da bi čovek mogao na ispravan način prodreti u zemaljsko, kad Mihajlove snage pobede ahrimaničke sile.

I uvek sve više povlači se duša Zemljina s udisanjem u samu Zemlju, dok ne dodje Božić. I danas ispravno slavi Božić onaj, koji si veli: Mihajlo je očistio Zemlju, da bi o Božiću na ispravan način mogao da se rodi Hristov impuls. A onda opet počinje strujanje napolje u kosmos. I sad pri strujanju napolje uzima sobom Hrist Mihajla, da bi Mihajlo one sile, koje je istrošio u svojoj borbi sa zemaljskim ahrimaničkim silama, mogao ponovno steći iz kosmosa. S uskršnjom dobom počinje i Mihajlo opet uronjavati u kosmos i protkiva se kosmičkim silama najjače o Ivanju.

I čovek, koji danas ispravno shvati, što ga kao čoveka spaja sa Zemljom, veli si: Za nas počinje vremensko razdoblje, ako mi Hristov impuls ispravno vidimo, kad znamo da ga u toku godine snaga Mihajlova na pravi način prati, ako tako reći vidimo Hrista, kako struji dole na Zemlju i gore u kosmos, (lemniskata), a prati ga na odnosni način Mihajlo, koji se bori u Zemlji, Mihajlo, koji u svetskim daljinama stiče snage za borbu.

Tako će čovek u naše vreme u pravom smislu razumeti i uskršnju misao ako bude znao uz onu najgrandijozniju sliku, koja donosi prosvetlenje u život Zemlje, uz sliku onoga koji ustaje iz groba, uz Hrista koji pobedjuje smrt, nadodati biće Mihajlovo s desne strane Hrista Isusa, dok u toku godine Hristova snaga protkiva Zemljin dah.

Ko tako ume uz svaki od četiri velika godišnja blagdana, dakle i o Uskrsu, da u sebi oživi misao na Hrista, taj će tu misao oživeti onako kako ona danas treba da živi, ako čovek se može uvrstiti u sadašnjost potpuno svesno. Nada u dolazak Mihajlove snage u službi Hristove snage, oduševljavala je one, koji su na ispravan način razumevali Hristov impuls sve do našeg vremena.

Naročito u današnje doba nastaje obaveza da se prožmemo Hristovim impulsom u smislu Mihajlove misli. A prožimamo se na ispravan način tim impulsom, ako pogodimo spojiti uskršnju misao s delotvornom mišlju Mihajlovom i načinom, kako je ta misao unišla u čovečanstvo, a to sam ja često razlagao.

Letnje i zimske svetkovine starih vremena

*Predavanje Rudolfa Steinera**

Dornach, 7. IV. 1923.

Hajdimo danas u vrlo stara vremena i pogledajmo kako suvis čovečanstvo s misterijama a kako svetkovanje ljudi s tokom godine, baš u to doba. I onda nastojmo još dublje pogledati s ove ili s one strane ono o čemu smo već govorili.

U vrlo stara vremena bile su ljudima svetkovine u toku godine zapravo deo njihovog života. Znamo da je ljudska svest u to staro doba delovala posve drukčije nego docnije. Čovek bi toj staroj svesti pripisao nešto sanjarsko. Iz te sanjarske svesti potekla su ona saznanja ljudske duše, koja su kasnije poprimila oblik mita i postala samom mitologijom.

Pomoću te više sanjarske svesti, moglo bi se reći i instinktivno vidovite, gledali su ljudi dublje u duhovno u čovekovoj okolini. Ali upravo usled toga, da su ljudi na taj način sudelovali ne samo u čulnom doživljavanju prirode kako to biva danas, nego su sudelovali i kod duhovnih zbivanja, baš radi toga oni su bili više predani pojavama u toku godine, različitom delovanju prirode u proleće i u jesen. Poslednjih dana, ja sam upravo na to upozoravao.

No danas bi vam hteo o tom pružiti nekoliko drugih stvari, opisati poimence svetkovinu sredine leta, od koje je onda postalo naše Ivanje, i svetkovinu duboke zime, od koje je postao naš Božić; a sve to kako se je svetkovalo u vezi sa starim misterijskim učenjima. Tu nam svakako mora biti jasno da ono čovečanstvo starih vremena, o kojem govorimo, nije dolazilo, kao mi danas, do potpuno svesnog ja. U sanjarskoj svesti nema potpuno svesnog ja. A kad ne postoji potpuno svesno ja, tad ljudi ne opažaju ni ono, na što je današnje čovečanstvo upravo tako ponosno. Ljudi onih vremena nisu dakle opažali, šta je živelo u mrtvoj prirodi, u mineralnoj prirodi.

Upamtimo to: svest je bila takva, te nije proticala u apstraktnim mislima; ona je živjela u slikama. No bila je sanjarska. Usled toga su se ljudi mnogo više uživ-

* Po stenogramu, koga nije pregledao autor.

ljavali nego danas — recimo, u proleće u život i biće bilja, koje tera i pupa. A opet osećali su — moglo bi se reći — padanje lišća u jesen, svenuće lišća, celo umiranje biljnog sveta. Suosećali su duboko i promene, koje je u toku godine proživljavao životinjski svet, osećali su svoju okolinu posve drukčije, kad su po vazduhu lepršali leptiri, zujale bube. Oni su osećali tako reći svoje vlastito ljudsko tkanje spojeno s tkanjem i bićem biljnog i životinjskog života. Ali ne samo da se ondašnji ljudi nisu nikako interesovali za mineralno i mrtvo u spoljašnjem svetu, nego oni nisu imali o tom ni prave svesti. To je jedna strana te stare ljudske svesti.

Druga njena strana je to, da se to staro čovečanstvo nimalo nije interesovalo ni za ljudski lik uopšte. Danas je to čak teško predstaviti kako su to ljudi osećali, tek jakog interesa za ljudsku pojavu u oblicima u prostoru ljudi uglavnom nisu imali. Ali oni su se živo interesovali za sve, što u čoveku potiče od rase. I što dalje podjemo natrag u stare kulture, to manje se u glavnom interesuje čovek u svojoj svesti za ljudski lik. Nasuprot, čoveka interesuje boja kože i kakav je rasni temperamenat. Na to su ljudi gledali. S jedne strane, kako je rečeno, ljudi se nisu zanimali za mrtvo za mineralno, a s druge strane, njih ne interesuje ljudski lik. Postojao je interes za rasno, ali ne za opšte ljudsko; pa ni s obzirom na spoljašnji lik.

Veliki učitelji misterija smatrali su to Činjenicom. Oni su rekli: ljudi imaju sanjarsku svest. Usled toga oni mogu živo shvatiti život bilja u okolini. Usled slika njihovih snova živeli su ti ljudi s biljnim životom. Ali ta sanjarska svest nije bila dovoljna za shvatanje mineralnoga. Tako možemo reći, da su učitelji misterija govorili: Na jednoj strani smera ljudska svest prema biljnome, koje se doživljava sanjarski, ali ona ne teži prema mineralnome. Ono se nalazi izvan ljudske svesti. A na drugoj strani oseća čovek ono, što ga spaja sa životinjstvom: rasno, životinjsko.

Ali izvan ljudske svesti nalazi se ono, što čoveka po njegovoj uspravnoj pojavi, po prostornom obliku njegovgg bića, zapravo čini čovekom. Dakle te ljude starih vremena nije interesovalo ono pravo ljudsko. Mi smatramo ljudskim ono, što zamišljamo u ovom prostoru, a u smislu tog starog čovečanstva mineralno i pravo ljudsko bilo je izvan tog okvira i to staro čovečanstvo, u koliko nije živelo u misterijama, nije ga poznavalo.

Mineralno
Biljno doživljeno kao u snu
Životinjsko = rasno
Ljudsko

Ali to, što sam sada rekao, vredilo je samo uglavnom. Svojim vlastitim snagama, onim što je čovek u svom biću doživljavao, on nije mogao prodreti preko granica tog prostora na jednu stranu do mineralnog, na drugu do ljudskog.

No u misterijama bilo je načina, kako da čovek u toku godine barem približno doživi nešto od svesnog ljudskog ja na jednoj strani a s druge strane da prozre opšte mineralno.

Kakogod se to današnjim ljudima čini čudnovatim, ipak su sveštenici starih misterija udešavali blagdane tako, da su se ljudi mogli iznad biljnoga uzdići do mineralnoga i usled toga im je u izvesno doba godine zasvetlilo ja. Kao da bi u sanjarsku svest sinulo ja, tako je to bilo. Vi znate da i danas u ljudskim snovima katkada vlastito ja biva deo sna i ljudi ga onda gledaju.

Tako je usled onoga, što se radilo u misterijama o Ivanju, za neke ljude, koji su hteli da pri tom sudeluju, zasvetlila svest ljudskog ja upravo u to doba, sredinom leta. I tada su ljudi mogli opažati mineralno barem u tolikoj meri, te su pomoću tog opažanja dobili neku vrst svesnog ja, no pri tom im se ja činilo nečim, što spolja ulazi u snove. Da se to postigne u najstarijim svetkovinama sredinom leta, oko letnog solsticija, od kojih je onda postalo naše Ivanje, dobili su učesnici naputak da razviju izvesni muzikalni i poetski elemenat. Igrali su u kolu strogo ritmički i pratili su to pevanjem. Ti prikazi i te izvedbe pune čudnih muzikalnih recitativa, bile su praćene primitivnim instrumentima. Takova svetkovina bila je posvema uronjena u muzikalno i poetično. Čovek je zračio u kosmos iz svoje sanjarske svesti muzikom, pevanjem i igrom.

Moderni čovek ne može neposredno razumeti to što se sviralo i pevalo, pod

vodstvom ljudi, koji su sami opet primali uputstva iz misterija, onda kod takvih silnih, daleko rasprostranjenih, pučkih svetkovina starih vremena. Jer ono, što se docnije smatralo muzikalnim i poetskim, daleko je od onog primitivnog, elementarnog, jednostavno poetičkog, što se razvijalo u ona vremena za velikog ljeta pod vodstvom misterija. Sve je smeralo na to da ljudi, prateći pevanjem i primitivnim poetskim prikazima svoja kola, dodju u raspoloženje, u komu se je zbivalo ono, što sam upravo nazvao svetlošću ja, koja je sinula u ljudsku sferu.

No kad bi bili te stare ljude zapitali: Kako ste došli do tih pesama i igara, usled kojih nastaje sve to? Tad bi ti stari ljudi bili odgovorili nešto, modernom čoveku sasvim paradoksno. Oni bi na primer rekli: E mnogo je toga predano, postoji od pre, to su radili još stariji. A u izvesna stara vremena bili bi ljudi rekli ovako: Može se još i danas, ne obaziruci se ništa na tradiciju, to naučiti. Mora se samo dalje izgraditi ono, što se objavljuje. Još danas se može naučiti upotreba primitivnih instrumenata, način igranja tih igara, vladanje glasom pri pevanju. Ali sad dolazi ono paradoksno u izjavi tih starih ljudi. Oni bi rekli: To se uči od ptica pevica. No oni su duboko razumevali ceo smisao toga, zašto zapravo pevaju ptice pevice.

Odavno je čovečanstvo zaboravilo zašto pevaju ptice pevice. Istina, u doba, kad je razbor počeo da ovladava sve, kad su ljudi postali intelektualistički, oni su sačuvali umetnost pevanja i poetičku umetnost, ali oni su u doba intelektualizma zaboravili kako je vezana umetnost pevanja s celim svemirom. U to kasnije intelektualističko vreme i čovek, koji je oduševljen za muzičku umetnost, koji muzičku umetnost stavlja iznad svake ljudske zatucanosti, i taj veli: „Ja pevam kako peva ptica, koja stanuje u granama. Pesma, koja navire iz grla, dovoljna mi je nagrada". Da, tako govori čovek izvesnog razdoblja. Jer ptica to ne bi nikada rekla. Ona nikad ne bi rekla: Pesma, koja navire iz grla, dovoljna mi je nagrada. A isto tako to nikada ne bi rekli učenici starih misterija. Jer kada u odredjeno doba godine pevaju ševe i slavuji, tad to, što se tu oblikuje — nošeno ne vazduhom, nego eteričkim elementom — prodire napolje u kosmos, vibrira napolju u kosmosu do izvesne granice. A onda to vibrira natrag na Zemlju, i tada to prima svet životinja, to što vibrira natrag; samo se je tada s tim spojilo božansko-duhovno biće kosmosa.

Slavuji i ševe upravljaju dakle svoje glasove napolje u svemir, da bi im se vratilo to, što šalju u eteričkom obliku, u vreme kad ne pevaju. Ali u tome se onda talasa božansko-duhovno. Ševe šalju svoje glasove u svet, a božansko-duhovno, koje učestvuje kod celog oblikovanja životinskog, struji natrag na Zemlju na talasima poslanih pesama ševa i slavuja, koje struje natrag.

Kad dakle čovek ne govori u stavu intelektualisitičkog razdoblja, nego iz zbiljske sveobuhvatne ljudske svesti, tada doista ne može reći: „Ja pevam kao ptica, koja stanuje u granju. Pesma, koja navire iz grla, dovoljna mi je nagrada", — nego bi trebalo reći: Pevam kao ptica, koja stanuje u granju. Pesma, koja navire iz grla — struji napolje u daljine svemira, vraća se natrag kao blagoslov Zemlje, oplodjuje zemaljski život impulsima božansko-duhovnoga, koji onda dalje deluju u svetu ptica, i koji zbog toga mogu delovati u ptičijem svetu Zemlje, jer su se mogli zaputiti i doći natrag amo na talasima pesama, što se pevaju napolje u svet.

Ali nisu sve životinje slavuji i ševe. I sve životinje ne izvijaju pesme u svet. No nešto slično, iako ne tako lepo, ističe iz celog životinjskog sveta napolje u kosmos. U ona stara vremena ljudi su to razumeli i zato su učenici misterija bili upućivani na to da nauče takove pesme i igre, koje su onda mogli „izvesti" o Ivanju, ako to smem nazvati tim modernim izrazom. To su slali ljudi u kosmos, naravno sad ne u životinjskom, nego u onakovom obliku, kako im je postalo kod čoveka, a to je bilo daljnje izgradjivanje onoga, što životinje šalju u svetski prostor. K tim svetkovinama spadalo je još nešto drugo, ne samo igra, ne samo muzika, ne samo pevanje, nego i slušanje iza toga. Tek što su se svetkovine aktivno izvele, i već su ljude upućivali da prisluškuju, što im se vraća. Ljudi su upravljali velika pitanja božanskom-duhovnom u kosmosu svojim igrama i pesmama, svim

onim poetičnim, što su izveli. To je na izvesan način strujalo napolje u daljine kosmosa kako voda zemaljska struji napolje kako ona gore tvori oblake i kao kiša prši opet natrag. Tako su se uzdizala delovanja onoga, što su ljudi radili kod svetkovina i sad su dolazila natrag — razume se samo sobom ne kao kiša, ali kao nešto, što se čoveku očitovalo kao snaga jastva. I ljudi su imali fini osećaj za onu neobičnu pretvorbu, koja se o Ivanju zbivala s vazduhom i toplinom oko Zemlje. Preko toga prelazi, razume se, današnji intelektualistički čovek. On ima drugog posla, a ne da se bavi onim, čim se bavio čovek starog doba. On mora u to vreme, kao i u druga vremena da pije čaj na žuru, da pije kafu, da ide u pozorište itd. Jednom rečju on ima posla s drugim stvarima, koje nisu vezane uz godišnja doba. U svemu tome, čim se ljudi bave, zaboravlja se na onu laku promenu, koja nastaje u atmosferi oko Zemlje.

Ti stari ljudi osećali su kako vazduh i toplina o Ivanju, sredinom leta, postaju drukčiji, poprimaju nešto biljno. Pomislite samo, kakovo je to bilo osećanje! Pomislite, to su ljudi imali fino osećanje za sve, što se zbiva u biljnom svetu.

Ako je ovo ovde Zemlja, a iz nje posvuda izbijaju biljke, tad su ljudi fino osećali sve što se razvijalo s biljkom, što je živelo u biljki. U proleće su ljudi imali takovo neko opšte osećanje prirode, koje se je sačuvalo možda još jedino u govoru. U Geteovom Faustu nalazite reč „grunelt". — (Nemačka reč, koja znači u isto vreme i „zeleni" i „izbija". Kod nas bi se možda dala postići ista neobičnost predstave rečju „tera" Op. prev.) — Ko da nas zamećuje kad tera, kad zelenilo u proleće dolazi iz Zemlje, kad provejava i ustalasava vazduh? Ko danas opaža kad tera i kad cvate? No da, ljudi to vide danas, njima se svidja crvenilo ili žuta boja cveta. Ali oni ne opažaju da vazduh postaje nečim sasvim drugim, kad dodje cvetanje; ili pogotovo kad dodje dozrevanje! Dakle tog sudoživljavanja sa biljnim svetom nema više u naše intelektualističko vreme. Ali ondašnji ljudi su to imali.

Zato su oni mogli osetiti, kad im je dolazilo teranje, cvetanje, dozrevanje, — sad ne iz Zemlje — nego iz okoline, iz vazduha; kad su vazduh i toplota sami odozdo dole u strujama slali nešto biljno. I to, da su vazduh i toplina postajali nečim biljnim, prenosilo je svest u onu sferu, gde je dolazilo dole ja, kao odgovor na ono, što su ljudi slali u kosmos s muzikom i pesmom.

Te su dakle svetkovine nosile u sebi neku divnu intimnu ljudsku sadržinu. Bile su pitanje upravljeno božansko-duhovnom svetu. Odgovor su ljudi primali kad su, kako se inače oseća dozrevanje, cvetanje, teranje Zemlje, osećaji u — inače samo mineralnom — vazduhu nešto biljno. Usled toga je u san o životu, u tu staru sanjarsku svest, ulazilo i san o jastvu.

— Svršiće se. —

Letnje i zimske svetkovine starih vremena

Predavanje Rudolfa Steinera držano u Dornachu 7. IV. 1923.

Kad je prošlo Ivanje i ponovno došao juli i august, tad su ljudi osećali: Imamo svoje ja. Ali to ja ostaje u nebu. Tamo gore je ono i govori nam samo za vreme Ivanja. Tad opažamo da suvisimo s nebom. Nebo je uzelo u zaštitu naše ja. Nebo nam to ja pokazuje kad za vreme Ivanja otvori veliki nebeski prozor. No mi moramo moliti za to. Činimo to tako da priredjujemo ivanjske svetkovine i pri tom se unosimo s neverovatnim pouzdanjem u intimne muzikalno-poetske prikaze. Tako su već te stare svetkovine uspostavljale komunikaciju i vezu zemaljskoga s nebeskim.

I vi osećate, da je cela ta svetkovina bila uronjena u muzikalnost. Rakao bih da je iznenada, sred žarka leta, kroz nekoliko dana — i to se iz misterija valjano pripremilo — u najjednostavnijim naseljima pračoveka posvuda postalo poe-

tično. Ceo socijalni život bio je uronjen u taj muzikalno-poetični elemenat. Ljudi su mislili da im to treba kao svagdanje jelo i piće, da dodju u taj ugodjaj igranja, muzike i poezije i da na taj način uspostave vezu s božanskim duhovnim moćima kosmosa. Od te je svečanosti preostalo ono, što je onda docnije došlo, da je čovek, koji je pevao na pr. rekao: „Pevaj mi, o Muzo, srdžbu Pelejevića Ahileja". Jer u ono vreme, dok se tako pevalo, još su se ljudi sećali da su se velika pitanja postavljala božanskom svetu i da je taj svet trebao odgovoriti na ta pitanja.

Baš tako, kako su brižljivo bile pripremljene te svečanosti o Ivanju da se postavi kosmosu veliko pitanje, da kosmos čoveku zajamči u to vreme, da on ima ja i da ga samo nebesa uzimaju u zaštitu, — baš tako se je pripremala i svetkovina zimskog obrata, svetkovina duboke zime, od koje je postao naš današnji Božić. Ali kako je o Ivanju sve bilo uronjeno u elemenat muzike, poetičnosti i igranja, tako je za svetkovinu duboke zime sve bilo spremljeno tako te su ljudi znali da moraju utihnuti, ući više u neki elemenat osmatranja. I onda se je, u stara vremena, — o kojima spoljašnja istorija ništa ne kazuje, no o kojima se može saznati preko duhovne nauke, — iznosilo sve, što je postojalo leti od plastičnih slikovitih elemenata, a ti su elementi bili baš najače izraženi u onim svetkovinama s igranjem i muzikom, o kojima sam vam govorio. Staro čovečanstvo se u to doba, kad je na neki način izlazilo iz sebe da se sjedini s ja u nebesima, nije brinulo za ono, što je tom prilikom naučilo. Mimo svetkovina imali su ljudi dosta brige oko onoga, što je trebalo iz prirode priraditi za njihovo uzdržavanje. Učilo se za zimskih meseci, a učenje je bilo na vrhuncu, poprimilo vid svečanosti za zimskog obrata, za vreme duboke zime, za vreme zimske noći.

Tad se započelo s pripremanjem ljudi, opet pod vodstvom učenika misterija, da se zaposle svakakvim duhovnim nastojanjima, kakva se nisu činila leti. Te se stvari naravno od onoga, što se danas radi, vrlo razlikuju, pa ih je teško opisati današnjim rečima. Šta su to ljudi radili tako od našeg septembra-oktobra pa do našeg božićnjeg vremena. No, oni su bili potaknuti da — kako bi mi to otprilike danas nazvali — odgonetaju zagonetke, odgovaraju na pitanja, koja su se davala u bilo kakvom uvijenom obliku. Iz onoga, što im je bilo zadano u znakovima, oni su morali naći neki smisao. Misterijski su učenici, recimo, davali onima, koji su hteli da uče takove stvari, neku simboličku sliku. I ona se morala protumačiti. Ili bi misterijski učenici zadavali, kako mi kažemo, zagonetku. I ljudi su je morali rešiti. Zadavala se bilo kakova basma. Sadržinu te basme morali su ljudi primeniti na prirodu da bi je tako razumeli.

No naročito se brižljivo pripremalo nešto, što je onda poprimilo kod različitih naroda različite oblike, što je na pr. u nordijskim zemljama kasnije živelo u obliku bacanja štapova s runama, tako te su oni onda tvorili oblike, koji su se zatim odgonetali. Tim poslovima predavali su se ljudi za vreme duboke zime. No naročito su se negovale takove stvari, svakako u starom primitivnom obliku, koje su onda vodile u svoje vrsti primitivnu plastičku umetnost.

Za vreme tih starih oblika svesti, kakogod se to činilo paradoksnim današnjim ljudima, postojala je ova čudnovata stvar: Kad se primakao oktobar, pojavila se u ljudskim udovima težnja za izvesnim zaposlenjem. Leti su se kretnje ljudskih udova morale podešavati prema onome, što je od njih zahtevalo polje. Čovek je morao staviti ruku na plug i raditi ovo ili ono. I pri tom se morao prilagoditi spoljašnjem svetu. Kad je prošla žetva i udovi počinuli, tad se u njima javila opet potreba za nekim zaposlenjem i tad se javila u njima čežnja za tim da nešto mese. Ljude je naročito veselila svaka plastička tvorba. Tako, kako se pojavljivao intenzivni nagon za igrom, za muzikom o Ivanju, tako je prema Božiću izronjavao intenzivni nagon za nešto tvoriti mešenjem iz svakakvih mekanih masa. I upotrebljavalo se u tu svrhu sve što je priroda pružala. Naročito su ljudi imali fino osećanje za način kako je na pr. voda započela da se smrzava. Pri tom su ljudi davali posve naročite impulse. Stvar se upravljala u ovom ili u onom smeru. Pri tom su oblici leda, što su se tvorili u vodi, naročit neki primer. Doterali su tako daleko da je čovek s rukom u vodi izvodio oblike. Ruka se je gotovo ukočila, a voda se pod uzbibanim talasima smrzavala poprimajući najčudno-

vatije umetničke forme, koje su se onda naravno opet rastapale.

U intelektualističkom razdoblju od svega toga nije ostalo ništa, izuzevši levanje olova u Silvestarskoj noći. Pri tom se olovo leva u vodu i pri tom ono prima oblike, koje treba odgonetati. No to je poslednji abstraktni preostatak od onih divotnih zaposlenja unutarnje čovekove nagonske sile u prirodi, koja se na pr. ispoljavala u tome da je čovek metao ruku u vodu, koja se već smrzavala, da mu se ruka od toga kočila i on je onda pokušavao kako će vodu uobličiti u talase, tako te je voda u smrzavanju odgovarala u najdivnijim oblicima. Na taj način je čovek vadio pitanja. Muzikom i poezijom obraćao se je za vreme žarka leta svojim pitanjima nebu i ono mu je odgovaralo šiljući mu osećanje svoga ja u njegovu sanjarsku svest. Za vreme duboke zime obraćao se čovek za ono, što je tada hteo da zna, ne gore u nebesa, nego zemajskom elementu i pokušavao je kakove oblike može da poprimi zemaljski elemenat. I. vidite li, on je opazio da zemaljski elemenat poprima nekako slične oblike onima, što ih tvore kukci i leptiri. To je on nazro. Iz plastike, koju je on izvadio iz prirodnog delovanja zemlje, on je nazro da se uopšte iz zemaljskog elementa tvore različite životinjske forme. Za vreme Božića razumevao je čovek životinjske oblike, dok je on radio, naprezao svoja uda, čak je skočio u vodu i pravio izvesne kretnje nogama, a onda je iskočio napolje i pokušavao da vidi kako odgovara voda, voda u smrzavanju, i na spoljašnjem svetu je opažao kakav on sam ima lik kao čovek. Ali to se dešavalo samo o Božiću, inače ne. Inače je on imao osećanje samo za životinjsko, za rasno. U božićnje vreme uspevao je on onda da doživi i ljudski lik.

Baš tako kako je čovek u ona stara misterijska vremena svest o ja dobivao posredstvom neba, tako mu je osećanje ljudskog oblika bilo davano iz zemlje. O Božiću je čovek učio kakova je zemljina snaga oblikovanja, snaga za plastičke tvorbe. Kako su mu harmonije sfera u zvucima dočaravale njegovo ja u njegovu sanjarsku svest za vreme žarka leta o Ivanju.

Tako su stare misterije ljudsku bit proširile do naročitih svetkovina. S jedne strane je okolina zemlje sizala sve do neba, da bi čovek mogao znati kako nebesa zaštićuju njegovo ja, kako tamo počiva ljudsko ja. A o Božiću dali su učitelji misterija da Zemlja odgovara na pitanja ljudi putem plastičke tvorbe, da čovek tim putem postepeno dobije interesa za ljudski lik, za to kako se slevaju svi životinjski oblici u ljudskom obliku. Za vreme sredine leta upoznavao je čovek sam sebe unutarnje po svome ja, za vreme duboke zime upoznavao se on spoljašnje preko osećanja za tvorbu ljudskog oblika. I tako se to, što je čovek osećao kao svoje biće, to kako se je on zapravo ćutio, nije moglo postići samo usled toga da je čovek jednostavno bio čovek, nego tim putem da je čovek živio s tokom godine, da su mu nebesa otvarala svoj prozor da bi mogao doći do svesti o svome ja, da mu je Zemlja tako reći otkrivala svoje tajne, da bi mogao doći do svesti o ljudskom obliku. Tada je eto čovek bio srdačno, intimno vezan s tokom godine. Tako te si je mogao reći: O tom što sam ja zapravo kao čovek, znam ja samo onda, ako ne živim tupo, nego ako se dadem leti uzdići u nebesa, a zimi se dajem uroniti u Zemljine misterije, u Zemljine tajne.

Vidite iz toga, da je jednom bilo tako da su se svečanosti i poslovi oko tih svečanosti shvaćali kao nešto, što pripada ljudskom životu. Čovek se nije osećao samo kao zemaljsko biće, nego se on osećao bićem, koje je pripadalo celome svetu, koje je bilo gradjaninom celoga sveta. Da, on se osećao tako malo zemaljskim bićem, da su ga za ono, što je on bio po Zemlji samoj, morali tek upoznavati svečanostima, koje su se slavile samo u odredjeno doba godine, jer u druga godišnja doba ljudi, koji su živeli s tokom godine sad više sad manje, ne bi to bili mogli ni doživeti. Sve što se je u svetkovinama moglo doživeti, bilo je vezano na odnosno doba godine.

Vidite, čovek koji je u intelektualističko doba stekao svoju slobodu, zacelo više ne može sudoživljavati s kosmosom, kako je to mogao jednom u primitivna vremena. No on može i s njegovom današnjom konstitucijom da dopre do toga, ako se opet oda duhovnome.

Moglo bi se reći: U svesti ljudskog ja, koje je današnji čovek već davno stekao, ima nešto, što se u nj uvuklo, a što se ranije moglo steći samo leti gledanjem kroz nebeski prozor. No čovek mora ste-

ći nešto drugo, što se i opet nalazi iznad njegovog ja, razumevanjem kosmosa. Danas čovek smatra prirodnim da se opštim načinom govori o ljudskom liku. Ko je ušao u intelektualističko doba, nema više tako jakog osećanja o životinjsko-rasnom. Ali kako je to ranije dolazilo na čoveka — rekao bih — kao neka snaga, kao neki impuls koji se je mogao tražiti samo iz zemlje, tako se mora danas preko razumevanja Zemlje doći do nečega drugoga, a ne samo do ljudskog lika; ali sada se to ne može samo putem mineralogije i geologije, nego jedino duhovnim načinom.

Na pogled ljudskog lika može reći čovek: U vrlo stara vremena čovek se osećao u tom liku, da je znao samo o spoljašnjem rasnom, koje je u krvi. On je osećao da njegovo osećanje ne siže do kože on nije pazio na granicu.

Danas je čovek došao dotle da pazi na ograničenje. To ograničenje on oseća kao zapravo ono ljudsko na svom liku. No čovek mora sam sebe nadmašiti. On mora upoznati etersko-astralno izvan sebe. A to upravo može putem duhovno-znanstvenog udubljivanja.

Tako vidimo da je sadanja svest iskupljena time, što se izgubilo očito mnogo toga po čemu je čovek bio vezan s kosmosom. No pošto je čovek u svom zemaljskom životu jednom došao do doživljavanja slobode i sveta misli, on mora opet izaći iz toga i doživljavati kosmički.

To je ono, što hoće antroposofija, kad govori o obnavljanju svetkovina, pa i o slavljenju svetkovina, kao na pr. svetkovine Mihajlove u jesen, o kojoj je bilo nedavno govora. Valja opet steći unutarnje razumevanje toga, što u tom smislu može čoveku postati tok godine. I onda će taj tok godine čoveku biti nešto više, nego je bio jednom u stara vremena na onaj način, kako sam vam opisao. (Kraj.)

Duhovni impulsi u prirodnom toku godine

Predavanje R. Steinera u Dornachu 8. aprila 1931*

Jučer smo ovde posmatrali odnos izmedju čoveka i prirodnog toka godine, kako se bio izgradio u stara vremena pod uticajem misterija. Da to posmatranje svedem na još širi horizont, danas ću se osvrnuti na verovanje onih starih vremena o tom, što je sve čovek primao putem tog prirodnog toka godine, primao od svemira. Mogli ste razabrati iz jučerašnjeg predavanja, a moći ćete to shvatiti i ako se setite na moje izvode o prošlom Božiću, koje sam mogao izneti još preko u Goetheanumu, da su ljudi tok godine i njegove pojave osećali, a i danas se to još može osetiti, kao nešto, što je svojim spoljašnjim tokom ujedno izraz živog bića, što stoji iza njega. Baš tako, kako je izražavanje ljudskog organizma isto tako objavljivanje nekog bića, same ljudske duše.

Setimo se, kako su ljudi pod uticajem tih starih misterija u doba žarka leta, koje mi danas zovemo Ivanjem, osećali izvesni odnos prema svome ja. I to prema onom ja, koje oni tada još nisu isključivo pripisivali samima sebi, nego su ga postavljali u krilo božansko-duhovnoga.

Ti su ljudi verovali, da su se oni svim onim postupcima, koje sam prikazao jučer, za vreme žarkoga leta približavali svome ja, koje se za vreme ostalog toka godine krilo pred čovekom. Naravno, ljudi su se kao celokupno biće zamišljali uopšte u krilu božansko-duhovnog, Ali oni su mislili ovako: Za vreme drugih triju četvrtina godine ne objavljuje im se ništa od onoga, što im pripada u njihovom ja. Samo u toj jednoj četvrtini godine, koja dolazi do vrhunca o Ivanju, objavljuje im se kao kroz neki prozor, otvoren iz božansko-duhovnog sveta, biće njihovog vlastitog ja.

Ali to biće vlastitog ja u božansko-duhovnom svetu, u kojem se objavljivalo, nije se moglo zamisliti pomoću tako neutralnih, ravnodušnih, moglo bi se reći čak flegmatičkih sredstava saznanja, kako to biva danas. Kad se danas govori o ljudskom ja, tad zapravo čovek jedva misli na bilo kakav zbiljski odnos k ovome ili onome svetu. On zamišlja svoje ja tako reći kao neku tačku, iz koje zrači njegovo delovanje, kamo uvire njegovo spoznavanje. No svakako je neka vrsta flegmatičnog osećanja, što čovek danas gaji prema svome ja.

Ne može se reći ni to da današnji čovek u svojem ja, ma da je to njegov ego, zapravo oseća egoizam, Jer, hoće li on biti pošten, tad nipošto ne može reći da svoje ja naročito vole. On voli svoje telo, voli svoje instinkte, voli ove ili one doživljaje. Ali ja je samo jedna rečca, koja se oseća kao tačka, i u kojoj se sve to, što je natuknuto, manje ili više obuhvata. Ali u ono vreme, kad se približavalo tome ja na svečani način, i kad su se za to činile duge pripreme, da čovek tako reći susretne svoje ja u svemiru, — u ono vreme, kad se nadalje osećalo, kako se to ja postepeno opet povlačilo i ostavljalo čoveka sama s njegovim telesno-duševnim bićem, koje bi mi danas nazvali fizičko-eteričko- astralnim bićem — u ono vreme osećali su ljudi doista to ja kao nešto, što stoji u odnosu prema celom svemiru, prema celom svetu.

Ali ono, što su ljudi osećali u prvom redu prema tome ja i njegovom odnosu k svetu, to nije bilo nešto naturalistično u

---

* Predavač nije pregledao ove stenografske zapiske.

** „Letnje i zimske svetkovine starih vremena", Vidi br. 10. i 11. prošlog godišta našega lista.

današnjem smislu te reči, nije bilo nešto što se shvaćalo samo kao spoljašnja pojava, nego je bilo nešto, što je u osnovu značilo središte starog, prastarog moralnog nazora na svet. Nije se uzimalo da se čoveku očituju u to vreme velike tajne prirode. Zacelo takove prirodne tajne, kakove smo jučer opisali, ali to nije tadanji čovek najviše uvažavao, nego je on osećao, da se za vreme tog žarkog leta očitovahu moralni impulsi, koje je on imao primiti u se. Ti su u svetlosti i toplini dosegnuli svoj vrhunac.

To vreme je čovek osećao kao božansko-duhovno prosvećenje. A kakav su odgovor pre svega očekivali ljudi od neba usled muzičkih, poetičkih i igračkih priredaba, koje su se onda negovale? Očekivali su da se u svoj zbilji objavi s neba, što traže nebesa od ljudi u moralnom pogledu.

I kad bi se jednom desilo, da su bile podešene sve te opisane priredbe, da su se slavile te svečanosti za sparnog letnog vremena i da je onda nastupila žestoka oluja, tad su ljudi osećali baš u munjama i gromovima moralnu opomenu neba zemaljskom čovečanstvu.

Iz tih je starih vremena preostalo i to da se misli o Zevsu da je on bog groma, da je on bog, koji ima munju, pa i ono, što se nadovezuje uz nemačkog boga Donara. To na jednoj strani. A na drugoj ovo: Ljudi su osećali — rekao bih — u sebi zasićenu, toplu, svetleću prirodu. Oni su osećali i za vreme noći ono, što je bila po danu svetleća, zagrejavajuća priroda. Razlikovali su to samo ovako: Po danu je Vazduh napunjen elementom topline, elementom svetlosti. Tad tu i žive u elementu topline i svetlosti duhovni vesnici, preko kojih se ljudima hoće objaviti viša božanska bića, hoće snabdeti ljude moralnim impulsima. Ali noću, kad se povuku viša duhovna bića, tad ostaju vesnici i očituju se na svoj način.

I tako su osećali ljudi naročito za to vreme žarkog leta snaženje i tkanje prirode u letnim noćima, letnim večerima. A pri tom su ljudi doživljavali kao da im se u zbilji javlja letni san. Takav letni san, po kojemu su se naročito približavali božansko-duhovnom svetu. Letni san, po kome su bili uvereni da je svaka prirodna pojava ujedno moralni govor bogova, ali da tu deluju i svakakva elementarna bića i na svoj se način pokazuju ljudima.

I sve ono, što ukrašava san letne noći, san ivanjske noći, preostalo je kasnije iz čudesnih ljudskih imaginativnih tvorba oko svega onoga, što je duhovno-duševno provejavalo to vreme žarkog leta. No ljudi su to primali u velikom i malom kao neko duhovno-moralno objavljenje kosmosa.

Pa tako smemo reći, da se to osnivalo na ovoj predstavi: Za vreme žarkog leta očitovao se božansko-duhovni svet moralnim impulsima, koji su se u stanju **prosvetlenja** usadjivali ljudima. I tu se je naročito osećalo da na ljude deluje, da se upliće u ljudski poredak, nešto nadčovečno.

Čovek je znao iz suosećanja pri slavljenju tih svetkovina, da je on, takav kakav je bio u ono vreme, bio izdignut preko samog sebe u nadčovečno, da je tako reći božanstvo u to vreme primalo ruku, koju mu je čovek pružio ususret. I sve, za što su ljudi verovali da je u njih božansko-duhovnog, pripisivali su objavljenjima tog ivanjskog vremena.

Kad je leto prilazilo kraju i nadolazila jesen, kad su usevi dozrevali, venulo lišće, kad je dakle izbledio puni krcati život leta i stabla su ogolila, tad je čovek osećao, jer su se u njegova osećanja posvuda ulevala saznanja iz misterija: Božansko-duhovni svet povlači se opet od čoveka. On oseća, kako je upućen na samog sebe, on izraštava, tako reći, iz duhovnoga u prirodu.

Tako je čovek osećao to uživljavanje u jesen kao neko ispadanje iz duhovnog života, kao neko uživljavanje u prirodu. Lišće drveća mineraliziralo se. Usevi su se sušili. Sve se je tako reći priklanjalo umiranju godine u prirodi.

U toj utkanosti u mineraliziranje svega na zemlji i oko zemlje, osećao je čovek kako je i on sam utkan u prirodu. Onda je čovekovo unutarnje doživljavanje bilo još takovo, te je stajao bliže onome, što se napolju zbivalo. Pa i mislio je i razmišljao je u onom smislu, kako je prožívljavao svoju utkanost u prirodu. Celo njegovo mišljenje poprimalo je takav karakter. Kad bi mi danas hteli izraziti u našem jeziku, šta je osećao čovek, kad je došla jesen, tad bi morali reći ovako. No ja vas

molim da to shvatite da ja govorim današnjim rečima i da naravno čovek onda nije bio u stanju tako govoriti, — onda je sve bilo osećanje, ljudi nisu stvari karakterisali misaono. Ali govoreći našim rečima, čovek bi morao reći: Čovek je taj prelaz osećao tako da je smer svoga mišljenja, svoga osećanja, upravio od saznanja duha prema saznanju prirode. I tad je čovek osećao da on prema jeseni više nije bio u saznanju duha, nego da je jesen tražila od njega, da upoznaje prirodu. Tako o jesenjem obratu nema više moralnih impulsa, nego spoznanja o prirodi. Čovek je započeo razmišljati o prirodi.

Tako je bilo i u ono vreme, kad se računalo s tim, da je čovek stvorenje, jedno biće u kosmosu. U ono vreme bi se osećalo besmislicom, da je neko hteo saznavanje prirode u ondašnjoj formi leti pružiti čoveku. Leto je zato tu da čoveka dovede u odnos prema duhovnome u svetu. Kad je započelo vreme, koje bi mi danas nazvali Mihajlovom, tad si je čovek govorio: Sve, što oko sebe osećam u šumama, u stablima, u biljkama, potiče me da se bavim saznanjem o prirodi. Bilo je to uopšte ono vreme, kad su ljudi trebali da dodju do toga da se bave spoznajom, razmišljanjem. A bilo je to i vreme, kad su i spoljašnje prilike života čoveku takovo nastojanje omogućivale. Ljudski je život dakle prelazio od prosvetlenja u spoznavanje. Bilo je to vreme saznavanja, uvek sve jačeg saznavanja.

Kad su misterijski učenici primali svoje poduke od misterijskih učitelja, tad su im učitelji davali rečenice, kakove onda nalazimo otprilike oponašane u rečenicama grčkih mudraca. Ali onih sedam rečenica, sedmorice grčkih mudraca nema u iskonskim misterijama.

U iskonskim misterijama davala se za vreme žarkog leta ova rečenica: Primi svetlost. A svetlošću se zapravo označivala duhovna mudrost. Tim se označavalo ono, u čemu je zračilo čovekovo vlastito ja.

Za jesen se odredila jedna rečenica u misterijama, koja kao da opominje na ono, čim treba da se bave duše: Gledaj oko sebe.

I sad se godina u svom razvoju približavala zimi, a tim i ono u čoveku, što se osećalo spojeno s tom godinom. Dolazimo u duboku zimu, oko našeg Božića. Baš tako, kako se čovek za vrućeg leta osećao izdignut iznad samog sebe k božanskom bitku kosmosa, tako se osećao čovek za vreme duboke zime kao razvijen sam ispod sebe. On se osećao tako reći oplakivan snagama zemlje, obuzet snagama zemlje. On je osećao nešto kao da njegovu prirodu u volji, u instinktima, u nagonima, prostrujiva sila teže, sila razaranja i druge sile, što se nalaze u zemlji. Čovek u ta stara vremena nije osećao zimu, kako je osećamo mi, da samo zebemo i da oblačimo tople čizme, da nam ne bude zima, nego je čovek osećao ono, što je sada izlazilo iz zemlje, kao nešto, što se sjedinjuje s njegovim vlastitim bićem. On je tako reći osećao kao opreku izmedju sparnog, svetlosti punog elementa, kao neki mrazni elemenat, koji se izdiže. Tu mrzloću osećamo mi još i danas, jer to se odnosi na telesnost. No stari je čovek osećao duševno kao pojavu pratilicu hladnoće, tamu, mrak. On je osećao tako reći, kao da posvuda, kud on ide, iz zemlje izronjuje tama i obavija ga oblak — doduše samo do polovine njegovog tela, ali tako je čovek osećao.

I čovek si je onda rekao — ja to opet moram karakterizirati nešto novijim rečima —: Za vreme velikog leta prema meni se nalazi prosvetljenje. Tu struji u ovaj zemaljski svet nebesko-nadzemaljsko. Sada istrujava zemaljsko. Ali nešto od zemaljskog proživio je i osetio čovek već i za jesenjeg obrata. No tada je on još doživljavao i osećao nešto od zemaljske prirode, što je bilo nekako još s njim konformno, što je još nekako imalo posla s njime. Mi bi to možda mogli reći i ovako: Čovek je o jesenjem obratu osećao prirodu i u svojoj ćudi, u svetu svojih osećanja. Ali sada je on osećao kao da ga obuzima zemlja, kao da bi silama zemlje bila opletena volja u njegovoj prirodi. I to je on osećao kao opreku moralnog poretka u svetu. U isti čas s tom tamom, koja ga je obavijala kao oblak, on je osećao da ga opliću sile protivne moralnome. On je osećao da tama izronjuje iz zemlje kao zmija i da ga opasuje. No istodobno s tim osećanjima, on je osećao još i nešto drugo.

Već za vreme jeseni on je osećao da se nešto miče, što mi danas nazivamo razborom. Dok se za vreme jeseni razbor ispa-

ruje i spolja prodire u nj nešto moralno i puno mudrosti, on se za vreme zime konsoliduje. Čovek se približava zlu, ali se njegov razbor konsoliduje. Čovek je nesumnjivo za vreme duboke zime osećao nešto kao neko objavljenje zmije, ali u isto vreme konsolidiranje, ojačanje razboritosti, razmišljanja, onoga što čoveka čini lukavim i prevarnim, što ga je podbadalo da u životu sledi principe koristi. Sve se je to tako osećalo. I baš tako, kako je u jesen postepeno prilazilo saznanje o prirodi, tako je za vreme duboke zime izilazilo pred čoveka kušanje pakla, kušanje sa strane zla.

I baš to je bilo vreme, kad je čovek morao razviti ono, što se i prirodnim putem u njemu steklo: Razboritost, lukavstvo, prevarnost, koristoljublje, to je čovek morao osvojiti treznoćom. Bilo je to vreme, kad čovek nije morao da razvije otvoren smisao za mudrost, koji se je od njega zahtevao u smislu stare misterijske mudrosti za vreme prosvetlenja. Upravo u vreme, kad se na naznačeni način očitovalo zlo, mogao je čovek osećati na prikladan način otpor protiv zla, on je trebao da bude trezan. Dok je on pri ranijem obratu bio prešao od prosvetlenja na saznanje, zapravo od spoznaje duha na spoznaju prirode do poimanja zla. Tako se to shvaćalo.

A učenicima misterija, kojima se htelo dati pouke, da ih prate, kako im se za vreme velikog leta reklo: „Primi svetlost", kako im se u jesen reklo: „Gledaj oko sebe", tako im se zimi govorilo: „Čuvaj se zla". I računalo se s time, da ljudi putem te treznoće, putem tog čuvanja od zla, dolaze do neke vrste samospoznanja, koje ih vodi do toga da uvide, kako su u toku godine bili odvojeni od moralnih impulsa.

To odvajanje od moralnih impulsa usled poimanja zla, usled treznoće, to je ljudima trebalo doći do svesti baš u vreme koje je sledilo iza duboke zime. Zato je u tu mudrost ušlo mnogo toga, što je ljude navodilo da čine pokoru zbog onoga, za što su uvideli da je odvajalo od onih moralnih impulsa, što su ih bili primili u prosvetlenju. Mi se približavamo proleću, proletnom obratu.

I tako kako vidimo prosvetlenje, saznanja zlom, sad je dolazio preokret, ponovno obraćanje čovekovoj višoj prirodi pokorom. Ovde smo napisali prosvetlenje, saznavanje, treznoća, a tamo ćemo napisati: Obrat k ljudskoj prirodi. (Vidi shemu na kraju predavanja.)

Osvrnete li se još jednom onome kušanju zla za vreme duboke zime, tad ćete si morati reći: Tu se čovek osećao kao uronjen u zemaljske jazove. Osećao se opleten zemaljskom tamom. I baš tako, kako je nekim načinom za vreme velikog leta bio istrgnut iz sebe, njegova duševnost podignuta nad samu sebe, tako se je sada unutarnje oslobadjala duša, da je za vreme duboke zime ne oplete zlo.

Usled toga je za vreme duboke zime — rekao bih — postojala opreka onome, što je postojalo za vreme velikog leta. Za vreme velikog leta govorile su prirodne pojave na duhovni način. Ljudi su u munji i gromu naročito tražili govor neba. Gledali su na prirodne pojave, ali su tražili u prirodnim pojavama jezik duha. Pa i u sitnicama u ivanjsko vreme, tražili su ljudi govor elementarnih bića, ali napolju. Čovek je tako reći sanjao **izvan** sebe. Za vreme duboke zime uronjivao je čovek u sebe i sanjao **u čoveku.** Kad se čovek otkinuo iz zemljinog opleta, sanjao je u sebi, ako je mogao da otkine svoju dušu. I od toga je ostalo ono, što se nadovezuje na gledanja, na unutarnja gledanja za vreme onih trinaest noći iza zimskog obrata. Posvuda su ostala sećanja na ta stara vremena. Upravo na norvešku pesmu o Olafu možete gledati kao na jedno docnije uobličenje onoga, što je baš naročito postojalo u stara vremena.

Tad se je približavalo proletno vreme. Ono je bilo onda više priklonjeno zimi. Uopšte se je onda gledalo kao da postoje u celini tri godišnje dobe. Godišnja doba su se spajala. Pa ipak, to što vam ovde saopštavam, to se naučalo. Kako se reklo: „Osjećaj svetlost" za žarkog leta, „Gledaj oko sebe„ za vreme jeseni, o Miholjdanu, kako se za vreme duboke zime kad pada naš Božić, reklo „Čuvaj se zla", tako je postojala i jedna rečenica za doba preokreta, za koju se tada mislilo da deluje samo u to doba: „Upoznaj sebe". Ta se rečenica stavljala upravo nasuprot upoznavanju jrirode.

Ono „Čuvaj se zla", moglo se izreći i ovako: Čuvaj se, trgni se od zemaljske tame. Ali nije se tako reklo. Dok se za vre-

me žarkog leta uzimala spoljašnja prirodna pojava svetlosti za mudrost, dakle za vreme velikog leta govorilo se na prirodni način, tako se ta basma u zimnje doba ne bi ulila u rečenicu: Čuvaj se tame, nego se je tada izgovaralo moralno značenje: „Čuvaj se zla".

I posvuda su onda ostali odjeci tih svečanosti, u koliko su se stvari razumevale. Naravno, sve je to postalo drukčije kad je nadošao veliki dogadjaj na Golgoti. Rodjenje Isusovo palo je u vreme najdubljeg kušanja čovekovog, u zimnje doba.

Rodjenje Isusovo palo je u doba, kad je čovek bio stegnut zemaljskim silama, kad je bio tako reći uronjen u zemaljske jazove. Medju pričama, koje se nadovezuju na Isusovo rodjenje, naći ćete jednu i takvu, koja govori o tom, da je Isus došao na svet u jednoj špilji. A tim se ukazuje na jednu staru mudrost, koja se osećala u najstarijim misterijama: Da čovek ono što treba da traži, može tu naći, što ga je stegnula zemaljska tama, koja je ujedno razlogom zašto je čovek pao u zlo.

A jedan dozvuk svega toga je to da se vreme ispaštanja stavlja u doba, kad primiče proleće. Za žarko leto je naravno još više nestalo razumevanja, nego za drugu stranu toka godine. Jer što je više prodirao materijalizam u čovečanstvo, tim manje su se ljudi osećali privučeni k prosvetlenju ili sličnim stvarima.

A za današnje je čovečanstvo naročito važno ono vreme, što od prosvetljenja — koje još zasad ostaje ljudima nesvesno, vodi prema jesenjem vremenu. Tu leži tačka, gde čovek, koji mora da udje u spoznaju prirode, treba da shvati kako je u spoznavanju prirode odslikano jedno saznanje božanskog duha. A nema svečanosti, koja bi to bolje napominjala od Mihajlove.

Odatle valja poći, hoćemo li slaviti na ispravan način Mihajlovu svetkovinu, sveljudsko postavljanje pitanja: Kako da se nadje u glorijoznom spoznanju prirode našeg doba spoznaja duha? Kako se saznanja o prirodi metamorfoziraju tako da iz njih, kakova su danas, postaje spoznaja duha? Kako se drugim rečima pobedjuje ono, što bi čoveka moralo oplesti s podljudskim silama, kad bi presililo?

Jedan preokret mora nastati. Mihajlova svetkovina mora da dobije jedan izvesni smisao. Taj smisao nalazi onaj, ko može osetiti ovo: Prirodna nauka dovela je čoveka do toga da prepoznaje jednu stranu razvoja sveta, na pr. to da su u toku vremena iz niskih životinjskih organizama nastali viši, savršeniji itd. sve gore do čoveka. Ili to da čovek za vreme razvoja klice u maternjem telu jednu za drugom proživljava životinjske forme. No to je samo jedna strana. Druga strana javlja se pred našom dušom, kad kažemo: Čovek se je do svog današnjeg razvoja morao razvijati iz jednog iskonskog božansko-ljudskog zametka. Postepeno je morao odbaciti od sebe najpre niže životinje, a onda sve dalje i dalje sve životinjske forme. To je on nadvladao, iz sebe izbacio, odrinuo. Usled toga se on vinuo do svog iskonskog odredjenja.

Isto tako je s ljudskim embrionalnim razvojem. Čovek malo po malo odbacuje sve, što on ne treba da bude. Ali tim putem ne dolazimo do pravog smisla današnje spoznaje prirode. Kakav je smisao današnje spoznaje prirode? Taj je u rečenici: U onome, što ti pokazuje saznanje o prirodi, ti gledaš sve ono, što treba da izlučiš iz saznanja o čoveku.

Šta to znači? To znači da čovek mora danas studirati pirodnu nauku. A zašto? Kad on pogleda u mikroskop tad zna šta nije duh. Kad teleskopom gleda u daljine svetskog prostora, tad mu se očituje šta duh nije. Kad on eksperimentira na neki drugi način u fizikalno-hemijskom laboratoriju, njemu se objavljuje šta duh nije. U svojem ,istom liku objavljuje mu se sve, što nije duh. — U stara vremena, kad su ljudi gledali ono, što je danas priroda, oni su još videli kako prosjajuje duh. Danas mi moramo spoznati prirodu da bi mogli reći: Sve to **nije** duh, to je zimska mudrost. A sve što je letna mudrost, mora biti drukčijeg lika. Da bi čovek dobio poriv, poticaj ka duhu, zato mora spoznati neduh, protuduh. I moraju se takove stvari, koje danas ne priznaje nijedan čovek, uvideti. Danas na primer veli svaki čovek: No da, ako imam neko malo živo biće, koje se ne vidi prostim okom, tad ga ja stavljam pod mikroskop. Tako mi se to biće poveća i ja ga vidim. Ali će ljudi morati uvideti: Ta je veličina lažna, ja tim razvlačim živo biće, ono više nije preda mnom, nego je preda mnom sablast. To,

šta ja vidim, više nije zbilja. Stavio sam neku laž na mesto istine. To je naravno za današnje shvaćanje ludilo, ali baš to je istina.

Kad ljudi uvide, da im prirodna nauka treba, da bi na tom suprotku istine dobili poticaj k istini, onda će oni razviti snagu, koja se simbolički može naznačiti svladavanjem zmaja po Mihajlu.

Ali za to treba nešto, što takodjer stoji, rekao bih, na duhovni način u analima, — ali stoji tako da se onda, kad već ljudi nisu imali pravog pojma o tom, što živi u toku godine, stvar svela na čoveka. Za ono, što vodi k prosvetlenju, stavljen je tada pojam mudrost, za ono, što vodi k saznanju, pojam hrabrosti. Kod treznoće se ostalo. A za ono, što se odnosilo na pokoru, stavljen je pojam pravednosti.

Tu imate četiri platonska pojma kreposti: Mudrost, hrabrost, treznoća i pravednost. Čovek je primio u sebe, što je ranije primao iz života toka godine. Kod Mihajlove svetkovine doći će baš naročito to u obzir, da će to morati biti svetkovina u čast ljudske hrabrosti, ljudskog očitovanja Mihajlove hrabrosti. Jer šta je to, što danas čoveka zadržava od duhovnog spoznanja? Nedostatak duševne hrabrosti, da ne velim, duševni kukavičluk. Čovek hoće da sve primi pasivno, hoće da sedne pred svet, kao pred kinematografsko platno i hoće da mu sve kažu mikroskop i teleskop. On ne će da u aktivnosti otvrdne instrumenat svoga duha, vlastite duše. On ne će da bude sledbenik Mihajlov. Za to treba hrabrosti. Svetkovina te unutarnje hrabrosti mora postati Mihajlova svetkovina. Onda će zračiti od svetkovine unutarnje hrabre ljudske duše i ono, što će drugim godišnjim svetkovinama dati pravu sadržinu.

Da, što više mi moramo produžiti put, moramo uzeti u ljudsku prirodu i ono, što je ranije bilo napolju. Danas čovek nije takav da bi samo u jesen mogao razviti saznanja o prirodi itd. Nego je danas očito tako da stvari u čoveku leže jedna u drugoj, jer samo usled toga on može razviti svoju slobodu. No pri tom ipak ostaje ispravno — rekao bih — da u nekom preobraženom smislu ipak postoji nužda da se opet slave svetkovine.

Ako su svečanosti nekoć bile svečanosti davanja božanskoga zemaljskome, ako je čovek nekada primao neposredno darove nebeskih moći u svetkovinama, — a ono danas, kad čovek nosi u sebi sposobnosti, sastoji se metamorfoza misli o svetkovanju u tom, da su te svetkovine svetkovine sećanja. Tako te si čovek upisuje u dušu ono, što treba da u sebi izvrši.

I tu će i opet biti najbolje, ako nam bude svečanost sećanja od najjačeg delovanja baš ta svetkovina, kojom započinje jesen, svečanost Mihajlova. Jer tu u isto vreme govori cela priroda najznačajniji kozmički govor. Drveta postaju gola, lišće svenjuje, životinje, koje po letu kao lep-

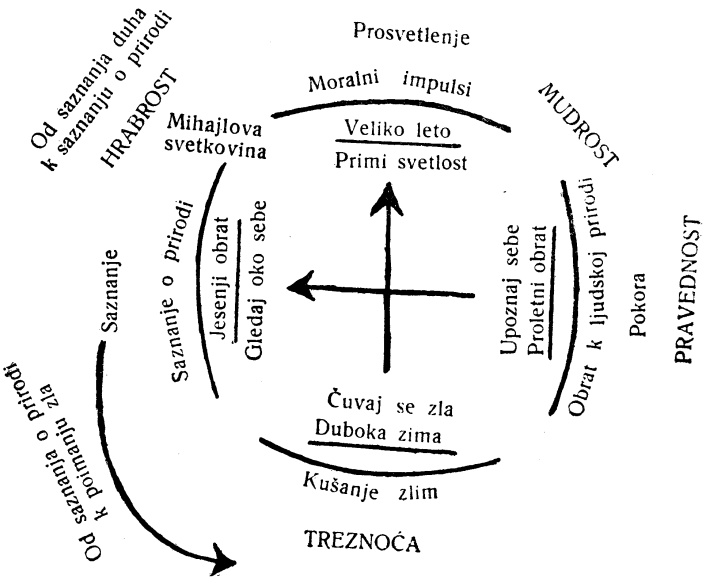

tiri lepeću vazduhom, kao kukci zuje zrakom, povlače se. Mnoge životinje zapadaju u zimski san. Sve se omlohavi. Priroda, koja je svojim vlastitim delovanjem pomagala čoveku celog proleća i leta povlači se. Čovek je upućen sam na sebe. I sad, kad čoveka ostavlja priroda, mora se probuditi duševna hrabrost. I opet nas to upućuje da ta svetkovina treba da bude svetkovina duševne hrabrosti, duševne snage, duševne aktivnosti — svetkovina, koju smemo smatrati Mihajlovom.

To će postepeno misli o svetkovanju podati karakter sećanja. A taj je karakter već naznačen jednom monumentalnom reči, kojom je ukazano na to, da će uvek u buduće predjašnje svetkovine darovanja

biti svetkovine sećanja ili treba da to postanu. Ta monumentalna reč, koja mora biti osnov svake misli o svetkovanju, pa i svih onih koje će još nastati, jest ovo: „To činite na moj spomen". To je misao o svetkovanju obrnuta prema sećanju.

Kako i sve drugo, što se nalazi u Hristovom impulsu, mora dalje živo delovati, mora se oblikovati, a ne sme ostati samo mrtvim produktom, na koji se unatrag pogleda, tako i ta misao mora delovati dalje radjajući osećanja i misli. I mi moramo shvatiti da svetkovine moraju ostati uprkos toga da se čovek menja, i da usled toga treba da se metamorfoziraju i svetkovine.